

“การประกอบสร้างศิลปินแห่งชาติ”: บทสะท้อนว่าด้วยการแสดงออกทาง
การเมืองของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ภายใต้ระบบรัฐราชการไทย
“Construction of National Artist”: Reflections on the Political Expressions of
National Artists in the Field of Literature under the Thai Bureaucratic Polity

จาดูรงค์ สุทรวาน (Jaturong Suthawan)

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครสวรรค์

Lecturer Department Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkorn University Nakhonsawan Campus

E-mail: jaturong.23032529@gmail.com

Received: 21 July 2022

Revised: 25 September 2022

Accepted: 27 September 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์กับอุดมการณ์ของรัฐ โดยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ผลการวิจัยพบว่า ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์กับอุดมการณ์ของรัฐมีการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจใน 3 รูปแบบด้วยกันคือ (1) ความสอดคล้องด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง “ลักษณะการปกครองของรัฐบาล” กับ “การประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์” (2) การประกอบสร้างความสัมพันธ์โดยการสร้างต้นแบบศิลปินแห่งชาติในทางอนุรักษนิยม (3) การประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยการที่รัฐราชการนำศิลปินเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองหรือใช้เป็นกลไกเพื่อสร้างคุณประโยชน์ต่อรัฐราชการ

ทั้งนี้ ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ได้เป็นหนึ่งในกระบวนการประกอบสร้างอุดมการณ์ของรัฐไทยที่ยึดติดกับแนวคิดในทางอนุรักษนิยม (Conservative) โดยมีรัฐบาลที่มีลักษณะการปกครองในรูปแบบรัฐราชการ (Bureaucratic Polity) เป็นตัวแปรสำคัญในการควบคุมพื้นที่ทางเสรีภาพและอุดมการณ์ แม้ด้วยพลวัตทางการเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง ส่งผลให้เกิดกลุ่มพลังจากภาคประชาชนที่ค่อยๆ ทำให้อำนาจของ

---

* งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกลุ่มชมรมศิลปินสุรินทร์ คัมแบ็คคิดส์ 2008

จตุรงค์ สุทวาทัน

รัฐราชการนั้นอ่อนกำลังลง และเปิดโอกาสให้ศิลปินที่มีความแตกต่างหลากหลายในทางอุดมการณ์ได้มีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่ง แต่การได้รับบทบาทศิลปินที่ถูกกำกับโดยอำนาจรัฐ เสรีภาพในการแสดงออกจึงกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ศิลปินต้องแลกด้วยการทำงานภายใต้อุดมการณ์ของรัฐราชการ ซึ่งรัฐต่างตอบแทนผลประโยชน์ในรูปของเงินเดือนและสวัสดิการ จนกลายเป็นเจ้าหน้าที่รัฐไปโดยสมบูรณ์

คำสำคัญ: การประกอบสร้าง, ศิลปินแห่งชาติ, อุดมการณ์, รัฐราชการ

Abstract

This article aims to study the characteristics of building power relations between national artists in the field of literature and ideological state. This is a descriptive research study using documentary research methods. The conclusions for building power relations in 3 forms are: (1) the coherence of power relations between "characteristics of government" and "announcing honoring national artists in the field of literature" (2) building a relationship by building a model of a national artist in a conservative way (3) building a power relationship by the government brought artists into political positions or used as a mechanism to create benefits for the bureaucratic polity.

National artists in the field of literature have been one of the processes in creating the ideological of the Thai state that adheres to conservative ideas with a government that has a form of government in the form of a Bureaucratic Polity is an important variable in the control of freedom and ideological. Even with the dynamic political dynamics as a result, the power of the people's sectors gradually weakened the power of the bureaucracy and giving an opportunity for artists with diverse ideologies to have the opportunity to become national artists but getting the role of an artist that was directed by the state power. Freedom of expression therefore became an important condition that artists had to pay for working under the ideological of the bureaucratic polity in which the state pays benefits in the form of salaries and welfare until becoming a complete government official.

Keywords: Construction, National Artist, Ideology, Bureaucratic Polity

บทนำ

"หากเสรีภาพจะมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง มันคงจะหมายถึงสิทธิที่จะบอกคนอื่นในสิ่งที่พวกเขาไม่อยากจะรับฟัง"

(จอร์จ ออร์เวลล์ , 1949)

ประโยคอันแหลมคมในข้างต้นเป็นของจอร์จ ออร์เวลล์ ที่เขียนไว้ใน "1984" วรรณกรรมการเมืองอันโด่งดัง โดยเป็นสิ่งที่นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี อดีตศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ประจำปี พ.ศ. 2554 พยายามสะท้อนผ่านข้อความอันทรงพลังถึงจุดยืนทางการเมืองในด้านเสรีภาพภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่เขาได้ออกมาเคลื่อนไหวอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากเหตุการณ์ยึดอำนาจในปี พ.ศ. 2557 โดยเขามีการแสดงจุดยืนทางอุดมการณ์อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการต่อต้านการรัฐประหาร และการเคลื่อนไหวเพื่อสนับสนุนการยกเลิกกฎหมายในมาตรา 112 ตลอดจนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ ทว่าด้วยการแสดงออกอย่างโจ่งแจ้งในสื่อสังคมออนไลน์ (Social Network) ส่งผลนายสุชาติ สวัสดิ์ศรีเป็นศิลปินแห่งชาติที่ถูกปลดออกจากตำแหน่งเป็นคนแรก นับตั้งแต่มีการเชิดชูเกียรติศิลปินแขนงต่าง ๆ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 (ปีปีที่ 13 ต.ค. 2564) โดยคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมีมติในการประชุมลับเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2564 ให้ยกเลิกการยกย่องเชิดชูเกียรตินายสุชาติ สวัสดิ์ศรี จากการเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ สถานที่โพสต์ถ้อยคำหรือภาพที่หมิ่นเหม่ต่อสถาบันหลักที่คนไทยทั้งชาติให้ความเคารพเทิดทูนโดยไม่สมควรและไม่เหมาะสม (มติคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในคราวประชุมครั้งที่ 4/2564 เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2564)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการวิพากษ์ วิจัยอย่างแพร่หลาย ทั้งในแง่ความเหมาะสมและประเด็นทางกฎหมาย^๑ รวมถึงธรรมเนียมการปฏิบัติในนานาอารยประเทศ จนนำมาสู่แถลงการณ์ในวันที่ 12 กันยายน 2564 นำโดยกลุ่มนักคิดนักเขียนจากทั่วประเทศจำนวน 103 คน ที่ได้ร่วมกันออกมาคัดค้านมติยกเลิกการยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ ซึ่งมีผู้ลงชื่อสนับสนุนเป็นจำนวนมาก (เดอะอีโคโนมิสต์, 2564) กรณีดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงภาพรวมของการจัดการด้านเสรีภาพของศิลปินใน

^๑ เป็นนวนิยายดิสโทเปียโดย จอร์จ ออร์เวลล์ นักเขียนชาวอังกฤษ ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1949 ฉบับภาษาไทยตีพิมพ์ครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์กอไผ่ แปลโดย รัชมี เฝ้าเหลืองทอง และอำนวยการจัดพิมพ์โดย ภูมิพิศเฝ้าพงศ์ เมื่อกันยายน พ.ศ. 2525 ต่อมาได้มีผู้แปลและจัดพิมพ์ฉบับภาษาไทยมากกว่าหนึ่งสำนวน

^๒ ดูเพิ่มในบทความของชานาญ จันทร์เรือง "รู้ทันการปลดศิลปินแห่งชาติ" <https://prachatai.com/journal/2021/09/>

จาคูรงค์ สุทาวัน

รัฐไทย ซึ่งมีผู้เสนอว่าอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองในรูปแบบของรัฐบาลการ* (Bureaucratic Polity) อันหมายถึง ระบบการปกครองและการเมือง ซึ่งอำนาจการบริหารและอำนาจการกำหนดนโยบายอยู่ในมือของกลุ่มข้าราชการที่เข้ามามีบทบาททางการเมือง (ธนบรรณ ทองคุ่มาก, 2560)

กล่าวได้ว่าระบบรัฐบาลการนั้น (Bureaucratic Polity มีทั้งด้านที่เป็นสถาบันและกลไกของรัฐในการบริหารประเทศ และด้านที่เป็นตัวแสดง (Actor) หรือกลุ่มพลังทางการเมืองอื่น ๆ ที่อาศัยอำนาจความรู้ ข้อมูล และความเชี่ยวชาญในการบริหารงานราชการ โดยกลายเป็นพลังสำคัญและมีบทบาททางการเมืองมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา (กุลดา เกษบุญชู มีด, 2004) โดยงานของชัชฎา กำลังแพทย์ (2561) ที่ศึกษาการเปรียบเทียบรัฐบาลการระหว่างยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2501 – 2506) และยุครัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (2557 – 2561) ได้ขยายมุมมองเพิ่มเติมว่า รัฐบาลการไม่ใช่แค่ข้าราชการเป็นใหญ่แต่เพียงอย่างเดียว แต่กลายเป็นเครือข่ายของกลุ่มพลังทางสังคมอย่างหนึ่งและไม่เคยหายไปจากระบบการเมืองไทยแม้ว่าจะมีรัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้งก็ตาม โดยสามารถแสดงพลังอย่างเต็มที่ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ แม้จะอ่อนกำลังลงจากพลังที่มากขึ้นของภาคส่วนนอกรัฐราชการหลัง พ.ศ. 2516 แต่ด้วยพลวัตทางการเมืองและการปรับตัวเพื่อประสานผลประโยชน์ของฝ่ายราชการกับพลังนอกระบบราชการ ทำให้การเมืองไทยกลับเข้าสู่ความเป็นรัฐบาลการอีกครั้งในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (ชัชฎา กำลังแพทย์, 2561, หน้า 252) ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวอยู่ห่างแห่งการเริ่มต้นการประกาศยกย่องศิลปินแห่งชาติในปี พ.ศ. 2528 เช่นกัน โดยปฏิเสธไม่ได้ว่าการจัดตั้งโครงการดังกล่าวนี้มีอิทธิพลของระบบราชการคอยควบคุมอยู่ เพราะ

---

* ระบบราชการ (Bureaucracy) เป็นกลไกสำคัญของรัฐไทยในกระบวนการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายนับตั้งแต่การเกิดระบบราชการสมัยใหม่ขึ้นมาภายใต้การปฏิรูประบบราชการในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เป็นต้นมา กระทั่งในปี พ.ศ. 2516 ที่ปรากฏตัวแสดงนอกระบบราชการขึ้นมาท้าทายอำนาจของผู้ปกครองเดิมในระบบราชการ โดย เฟรด ริกส์ (Fred Riggs) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันเรียกว่าเป็นการปกครองในรูปแบบ “รัฐบาลการ” อย่างไรก็ตามระบบราชการก็สามารถกลับมา มีบทบาทนำในทางการเมืองได้อีกครั้งอย่างรวดเร็วภายใต้ระบอบ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” (Semi-democracy regime) ของรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อย่างไรก็ตามภายหลังจากการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 โดยการนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อสังเกตตามมาเป็นจำนวนหนึ่งว่าสังคมการเมืองไทยวนกลับไปสู่สภาวะการเมืองแบบรัฐบาลการอีกครั้ง จากการศึกษาผู้ที่เข้าไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี สภานิติบัญญัติแห่งชาติ รวมไปถึงคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญปรากฏว่ามีข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนในสัดส่วนที่ไม่น้อย อาจนำไปสู่การออกนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มข้าราชการด้วยกัน และเป็นถ่วงการเจริญเติบโตของการเมืองระบอบประชาธิปไตยของไทย ดูเพิ่มใน ชัชฎา กำลังแพทย์ (2562) พลวัตและการปรับตัวของรัฐบาลการไทย: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ รัฐบาลการสมัยสฤษดิ์และรัฐบาลการสมัย คสช. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หน่วยงานที่รับผิดชอบในขณะนั้นคือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ปัจจุบันคือกรมส่งเสริมวัฒนธรรม) สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม¹

ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการประกาศยกย่องศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ภายใต้กลไกสถาบันที่เป็นรัฐราชการ น่าจะเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสถานะและความสำคัญของศิลปินแห่งชาติ โดยเฉพาะสาขาวรรณศิลป์

จากการวิเคราะห์ตัวแบบรัฐราชการในงานของชัชฎา กำลังแพทย์พบว่า ตั้งแต่ยุครัฐราชการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา ในแง่ของการรักษาอำนาจของระบบราชการ นอกจากจะต้องสร้างพันธมิตรกับกลุ่มพลังทางการเมืองอื่น ๆ เช่น พลังจากต่างชาติ กลุ่มทุน รวมถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ รัฐราชการยังแสดงให้เห็นถึงการใช้อยุทธศาสตร์ในทางอุดมการณ์ (Ideological) ในการสร้างความสัมพันธ์ทางการเมือง ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากการพยายามรื้อฟื้นพระราชประเพณีโบราณเพื่อยึดโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ (ชนิดา ชิตบัณฑิตย์, 2550, หน้า 108) รวมถึงในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่เป็นการใช้อยุทธศาสตร์ในทางอนุรักษนิยม (Conservative) เพื่อสร้างบารมีต่อกลุ่มทางการเมืองอื่น ๆ (อดิพันธ์ พรหมพันธุ์ใจ, 2558, หน้า 1) ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ารัฐราชการผูกติดการใช้ยุทธศาสตร์ในทางอนุรักษนิยม (Conservative) เพื่อเป็นหนึ่งในกลไกการรักษาอำนาจนำทางสังคม โดยที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้ที่ต้องการเข้าสู่ตำแหน่งศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ซึ่งยึดถือในอุดมการณ์ทางการเมืองอื่นๆอย่างมีนัยสำคัญ

ภายใต้สนามการต่อสู้ทางการเมืองของไทย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้เสนอว่า “มีความแตกหักทางอุดมการณ์อย่างต่อเนื่อง และมีความขัดแย้งอันรุนแรงในระดับที่ยากต่อการผสมผสานรอยร้าวในเวลา

---

¹ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม เดิมคือสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2501 เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2501 เป็นกองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 217 ให้กองวัฒนธรรม โอนไปสังกัดกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2515 กระทั่งในรัฐบาลของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมไทยขึ้นคณะหนึ่ง ให้มีอำนาจหน้าที่ พิจารณาจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อดำเนินการศึกษา ค้นคว้า ปรับปรุง รักษา ส่งเสริมเผยแพร่ และปลูกฝังวัฒนธรรมของชาติให้แก่ประชาชนและเยาวชน แต่ยังไม่ทันได้ดำเนินการอย่างไรก็เปลี่ยนรัฐบาลจนในรัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2522 จึงได้ถือกำเนิดสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2522 ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 จึงได้โอนมาสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมในปี พ.ศ. 2553 ได้มีการโอนภารกิจของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติไปยังสำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อจากเดิมเป็น "กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ในปัจจุบันหน่วยงานดังกล่าวเป็นผู้รับผิดชอบดูแลโครงการศิลปินแห่งชาติ

จาคูรงค์ สุทาวัน

อันใกล้ โดยแบ่งชุดความคิดที่ขัดแย้งกันออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ หนึ่งแนวคิดของฝ่ายอนุรักษนิยม^{*} (Conservative) ที่พยายามรักษาสถานภาพเดิม เพราะเห็นว่า "โลกใหม่คือสังคมที่ปนเปื้อน" ควรกลับไปสู่โลกเก่าที่ถูกต้องดีงามกว่า และสองแนวคิดของฝ่ายก้าวหน้า (Progressive)^{**} ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงโลก เพราะเห็นว่าความถูกต้องดีงามรออยู่ในอนาคต ซึ่งทั้ง 2 ฝ่ายต่างพยายามที่จะปรับเปลี่ยนโลกของผู้อื่นให้ตรงกับความคิดของฝ่ายตน (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2561)

ในพื้นที่ทางอุดมการณ์ที่มีอาณาบริเวณที่กว้างขวางมาก หลักคิดดังกล่าวมีการนิยามและให้ความหมายไปในทิศทางที่แตกต่างกัน ทั้งฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายก้าวหน้าต่างขับเคลื่อนช่วงชิงความได้เปรียบกันอยู่เสมอ เช่น ความหมายของชาติ ศีลธรรม เสรีภาพ ศาสนา ประชาธิปไตย เป็นต้น โดยสายชล สัตยานุรักษ์ ได้สรุปว่า "ในช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา แนวคิดในทางอนุรักษนิยม (Conservative) นั้นมีพลังเหนือฝ่ายก้าวหน้า (Progressive) เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2530 - 2540 แม้ว่าในช่วงทศวรรษ 2540 จะเริ่มถูกวิพากษ์วิจารณ์ แต่ยังคงรักษาความมีอิทธิพลทางสังคมได้ในระดับที่สูง (สายชล สัตยานุรักษ์, 2562) โดยพลังของฝ่ายอนุรักษนิยมของประเทศไทยมีวิธีการส่งต่อชุดความคิดและอุดมการณ์ผ่านระบบการศึกษา และเครื่องมือกลไกในการบังคับควบคุม สามารถผลิตซ้ำชุดความคิดอนุรักษนิยมในรูปของ "อุดมการณ์แห่งรัฐ" และ "อัตลักษณ์ของชาติ" ได้อย่างสม่ำเสมอ โดยมีชนชั้นที่ใกล้ชิดอำนาจรัฐและประชากรที่ชอบเป็นหนึ่งเดียวกับรัฐ คอยหนุนรับและขยายต่อในรูปแบบไม่เป็นการ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2561)

ทั้งนี้ อุดมการณ์แห่งรัฐ (Ideological of State) ดังกล่าวคือ ชุดความคิดหนึ่งที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อทำให้ประชาชนยอมรับอำนาจตามโครงสร้างที่ชนชั้นปกครองได้วางเอาไว้ คำว่ายอมรับในที่นี้มีความหมายกว้างกว่าการยอมรับปฏิบัติตามกฎหมายในแบบทั่วไป แต่หมายถึงการที่รัฐถือเอาอุดมการณ์มาเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินว่าอะไรดี อะไรไม่ดี อะไรถูก อะไรผิด อะไรคือระเบียบทางสังคมที่ดี (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557) แต่ในขณะเดียวกัน ฝ่ายก้าวหน้าที่เคยเพียงพลาได้ตระหนักรู้มากขึ้นเกี่ยวกับทิศทางของฝ่ายอนุรักษนิยม เพราะวิถีที่รัฐราชการเลือกใช้เป็นวิธีการแบบเดิม ๆ ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่เคยใช้ได้ผลเรื่อยมา เช่น การเลือกหยิบเอาองค์ความรู้เดิม แนวความคิดเดิม ข้อถกเถียงและอารมณ์ความรู้สึกเดิม ๆ มาปลูกเร้าผู้คนหรือใช้เพื่อวิจารณ์และโจมตีแนวความคิดอื่น ๆ ที่เข้ามาปะทะ ทว่าด้วยสังคมที่เปลี่ยนแปลงเร็วขึ้น ทั้งสาเหตุของปัญหาและผลที่ตามมาล้วนแต่ซับซ้อนมากขึ้น แตกต่างหลากหลายมากขึ้น มีลักษณะ

^{*} แนวคิดอนุรักษนิยม (conservatism) หมายถึง แนวคิดที่มุ่งรักษาความเชื่อและคุณค่าแบบเก่า เช่น ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี อุดมการณ์ทางการเมืองที่สืบทอดมายาวนาน เฉพาะฝ่ายอนุรักษนิยมในบ้านเรามักผูกโยงศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี อุดมการณ์ทางการเมืองเข้ากับสำนักทางประวัติศาสตร์ที่ยึดโยงไว้กับชนชั้นปกครอง

^{**} ในงานของ โสภา ชานะมูล (2550) อธิบายความเป็นมาของปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าไว้ว่า แนวคิด (Non – Conservative or Progressive) หมายถึง แนวความคิดทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสความคิดแบบก้าวหน้าในสังคม และบริบทแวดล้อมของยุคสมัย ซึ่งแตกต่างจากแนวความคิดเดิม

ย้อนแย้งมากขึ้น อธิบายและหาทางออกได้ยากขึ้น อุดมการณ์แห่งรัฐเหล่านี้ก็ย่อมไม่สามารถจะผลิตความรู้ที่มีพลัง และไม่อาจเสนอทางเลือกที่ยืดหยุ่นเพียงพอที่จะประยุกต์ใช้เพื่อตอบสนองของกลุ่มคนที่แตกต่างกันหลากหลายได้ในปัจจุบัน (สายชล สัตยานุรักษ์, 2562) ดังนั้น อุดมการณ์ที่รัฐไทยที่สร้างขึ้นด้วยแนวคิดในทางอนุรักษนิยมนั้น ล้วนมีไว้เพื่อบังคับควบคุมอาณาบริเวณทางความคิด โดยมีจุดเน้นอยู่ที่ความจงรักภักดีและการเชื่อฟังรัฐ หากผู้ใดนิยมในอุดมการณ์แห่งรัฐจะถูกนับว่าเป็นคนไทย “ผู้รักชาติ” ส่วนใครที่คิดเห็นต่างจากรัฐ ก็มักถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นคนไทยหรือจัดอยู่ในกลุ่ม “ผู้ชังชาติ” กระทั่งถูกขับไล่ไสส่งให้ไปอยู่ประเทศอื่น เป็นต้น (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2561)

แม้กระนั้น ในด้านบริบทพื้นที่ทางเสรีภาพของศิลปินที่กลายเป็นประเด็นปัญหา มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า “หากเชื่อว่าแวดวงศิลปะของไทยมีความเชื่อมโยงกับ ‘รัฐ’ อย่างแยกกันไม่ได้ คงมิใช่สิ่งที่ผิดปกติที่ศิลปินผู้ทำงานอยู่ภายใต้กลไกของรัฐ จะเลือกที่จะปิดปากตัวเองและไม่วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล เพราะการออกมาส่งเสียงทางการเมืองของเหล่าศิลปินอาจต้องยอมรับผลกระทบจากการเลือกข้างที่อาจเกิดขึ้นได้ แม้แต่การเงียบหรือไม่แสดงออกใด ๆ ต่อเหตุการณ์ทางการเมืองหนึ่ง ๆ ก็สามารถตีความได้เท่ากับการแสดงออกว่ายอมรับหรือเลือกข้างได้เช่นกัน ต้องยอมรับว่าเรามีอาจปฏิเสธถึงบทบาทการเป็นศิลปินนั้น ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองในทุกระดับ เพราะการเคลื่อนไหวของศิลปินที่สร้างงานศิลปะ คือภาพหรือกระจกสะท้อนการเมืองและวัฒนธรรมในสังคม ไม่ง่ายที่ผู้คนจะออกแบบและตีกรอบศิลปะให้มีความบริสุทธิ์ แม้แต่งานในรูปแบบนามธรรม (Abstract) ก็เป็นการแสดงออกทางการเมือง แต่ได้แอบซ่อนเนื้อความไว้ภายใต้กระบวนการในการแสดงออกไว้เท่านั้น และเป็นไปไม่ได้เลยที่ศิลปะจะแยกออกจากการเมือง” (ถนอม ช่างกดี, 2563)

ทั้งนี้ ในกรณีการถอดถอนศิลปินแห่งชาติที่เกิดขึ้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เสนอว่า “ศิลปะเป็นอำนาจทางการเมืองประเภท soft power หรืออำนาจอ่อน¹ แต่อำนาจแข็งทั้งหลายนั้นดำรงอยู่ได้ก็เพราะมีอำนาจอ่อนค้ำจุนไว้ เพราะศิลปะย่อมยืนยันหรือคัดค้าน ‘ระเบียบ’ ที่รองรับอำนาจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่แน่นอนว่าศิลปินที่ช่วยยืนยันอำนาจของรัฐย่อมได้ทั้งความปลอดภัยและผลตอบแทนมากเสมอ เพราะเป็นธรรมดาที่ทรัพยากรส่วนใหญ่ย่อมอยู่ในมือของอำนาจ” ในกรณีการแสดงออกทางการเมืองของคุณสุชาติ สวัสดิ์ศรี ในประเด็นข้างต้นนั้น คือการแสดงความคิดเห็นและทำตัวเป็นอริอย่างเปิดเผยกับ “ระเบียบ” ดังกล่าว มิหนำซ้ำยังเป็นการเหยียดหยันเพื่อนศิลปินที่เงียบเฉย หรือที่กำลังรับใช้ระเบียบอำนาจนั้นอยู่ โดยที่พวกเขาเหล่านั้นอ้างสิทธิ์ในการเป็นกลาง (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2564)

อย่างไรก็ดี การแสดงความคิดเห็นส่วนตัวด้านการเมืองในพื้นที่สาธารณะของศิลปินทั่วโลก ต่างมีกรณีศึกษาที่แพร่หลาย เช่น ภณิพล อภิชาติสกุล (2018), ศุภชัย อาวิรุ่งเรือง (2021) และภัทร ท๊ะบุรินทร์

---

¹ อำนาจอ่อน (soft power) ในวิชาการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หมายถึง ความสามารถในการดึงดูดและสร้างการมีส่วนร่วม โดยไม่ต้องบังคับหรือให้เงิน ในปัจจุบันใช้ในกรณีของการเปลี่ยนแปลงและสร้างอิทธิพลต่อความคิดของสังคมและประชาชนในประเทศอื่น

จาคูรงค์ สุทาวัน

(2017) เป็นต้น ซึ่งผลสรุปจากการแสดงออกมักขึ้นอยู่กับสังคมที่บุคคลนั้น ๆ ดำรงอยู่ด้วยว่ามีบริบทที่เอื้อต่อการยอมรับในความเห็นต่างหรือไม่ โดยเฉพาะบุคคลที่ยืนอยู่ในที่แจ้ง มีชื่อเสียง แน่ใจว่าทุกการเคลื่อนไหวในทางสาธารณะที่หากเป็นรัฐที่ไม่ได้สมานานในระบอบประชาธิปไตยด้วยแล้ว กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐก็จะเข้าควบคุมในทันที แต่ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองที่ปะทุขึ้นในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา มีศิลปินจำนวนมากออกตัวเลือกข้างชัดเจน ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีคนกลุ่มหนึ่งที่ประกาศว่าตัวเอง “เป็นกลาง ไม่เลือกข้าง” ซึ่งผู้ที่เลือกความเป็นกลาง ก็มักจะถูกตอบโต้ด้วยคำกล่าวคลาสสิกของ เดสมอนด์ ตูตู^{*} นักบวชคริสตจักรแอฟริกาใต้ ที่ตอกย้ำมายาคติแห่งความเป็นกลางอยู่เสมอว่า

“ถ้าคุณเป็นกลางในสภาวะแห่งความอยุติธรรม นั่นแปลว่าคุณได้เลือกข้างผู้กดขี่” (*If you are neutral in situations of injustice, you have chosen the side of the oppressor*)

(Rivard, L., 2014)

งานศึกษาของ Takacs, D. ได้ชี้ให้เห็นถึงมายาคติแห่งความเป็นกลางว่า “มนุษย์ไม่มีวันเป็นกลางได้” ไม่ว่าจะในกรณีใด ๆ เพราะบริบทแวดล้อมทางสังคมและการเมืองของแต่ละปัจเจกบุคคล หรือที่เรียกกันว่า Positionality อันหมายรวมถึง “ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตที่หล่อหลอมประกอบกันขึ้นมาเป็นอัตลักษณ์ของคนหนึ่งคน เช่น เชื้อชาติ ชนชั้น ฐานะทางเศรษฐกิจ เพศสภาพ เพศวิถี การศึกษา การเลี้ยงดู ประสบการณ์ชีวิต สื่อที่เสพ ความสามารถเฉพาะตัว เป็นต้น บริบทแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเข็มทิศชี้นำวิธีการมองโลกและค่านิยมที่เรายึดถือ ฉะนั้นเวลาที่ใครก็ตามตัดสินใจกระทำพฤติกรรมหรือคำพูดของคนอื่นที่ต่างจากตนเอง พวกเขาเหล่านั้นจึงไม่ได้ตัดสินใจจาก “ค่าความเป็นกลาง” แต่พวกเขาตัดสินใจโดยอ้างอิงจากวิธีการมองโลกและค่านิยมประจำตัวที่หล่อหลอมมาจากบริบทแวดล้อมทั้งหลายในชีวิตนั่นเอง” (Takacs, D., 2003)

แน่นอนว่า เมื่อค่าแห่งความเป็นกลางไม่มีอยู่จริง ศิลปินซึ่งเป็นปัจเจกบุคคลจึงสามารถใช้เสรีภาพในการแสดงออกอย่างไรก็ได้ภายในขอบเขตที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น แม้เสรีภาพนั้นจะมีความโน้มเอียงไปทางตรงข้ามกับฝ่ายรัฐก็ตาม โดยที่สุรพศ ทวีศักดิ์ ได้สรุปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพว่า “ในสังคมเสรีนิยมประชาธิปไตย สิทธิและเสรีภาพเป็น “คุณค่า” (value) พื้นฐานในการปกครองและถือเป็น “ศีลธรรม” ในแบบสมัยใหม่ที่เรียกว่า “ศีลธรรมโลกวิสัย” (secular morality) ดังนั้น เสรีภาพได้กลายเป็น “คุณค่าในทางสากล” เป็นสิ่งที่รัฐจะต้องให้หลักประกันและปลดปล่อยความอิสระแก่ปัจเจก-

* เดสมอนด์ ตูตู ได้รับรางวัลโนเบลสันติภาพ ประจำปี 2527 จากการรณรงค์ต่อต้านการแบ่งแยกสีผิวในแอฟริกาใต้ และเคยได้รับการแต่งตั้งจากเนลสัน แมนเดลา อดีตประธานาธิบดีของแอฟริกาใต้ ให้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการข้อเท็จจริงและสมานฉันท์เพื่อสอบสวนการก่ออาชญากรรม ทั้งจากคนผิวขาวและผิวดำในช่วงที่มีการแบ่งแยกสีผิว

บุคคล เช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในหลักความเชื่อ การพูด การเขียน มโนธรรมสำนึก เป็นต้น (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562)

หากมองถึงประเด็นการแสดงออกทางการเมืองของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ในช่วงต้นผ่านกรอบแนวคิดสถาบันนิยมใหม่ (New Institutionalism) ภายใต้ระบบรัฐราชการที่ไม่เคยหายไปในระบบการเมืองของไทย เป็นที่น่าสนใจว่าโครงสร้างของสถาบันทางการเมืองทั้งที่เป็นทางการ (formal Structure) และไม่เป็นทางการ (Informal Structure) อาจมีส่วนในการประกอบสร้างคุณค่าทางความเชื่อ ศีลธรรม และแนวความคิด เพื่อก่อรูปเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง โดยมีกลไกของระบบราชการที่ถูกปรับให้เป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครอง ซึ่งทำหน้าที่กล่อมเกลาสังคมการเมือง จนเกิดความไม่เท่าเทียมกันในทางสังคม ดังนั้นเมื่อสถานะของปัจเจกบุคคลที่ถูกตีตราให้เป็นสัญลักษณ์ของอุดมการณ์แห่งรัฐที่เรียกว่า “ศิลปินแห่งชาติ” ซึ่งถูกโอบอุ้มโดยผลประโยชน์จากการรับตำแหน่ง จนเสรีภาพของปัจเจกเหล่านั้นจึงถูกด้อยค่าลงไปประเด็นเหล่านี้นำไปสู่คำถามที่เกิดขึ้นตามมาคือ การประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างอุดมการณ์ของรัฐไทยกับสถานะการเป็นศิลปินแห่งชาติเป็นไปในลักษณะใด และการสร้างบรรทัดฐานดังกล่าวเป็นการทำให้เสรีภาพของศิลปินแห่งชาติถูกละเมิดหรือไม่ คำถามเหล่านี้ยังคงเป็นข้อถกเถียงสำคัญที่งานศึกษาชิ้นนี้พยายามหาคำตอบ

จากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นพบว่า งานที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง “ศิลปินแห่งชาติ” กับ “อุดมการณ์ของรัฐ” ยังเป็นส่วนน้อยที่ทำการศึกษา โดยมากจะเป็นการศึกษาผลงานของศิลปินแห่งชาติในแง่มุมด้านการสร้างผลงาน และการวิเคราะห์วรรณกรรม รวมถึงการศึกษาแนวคิดทางการเมือง ส่วนในด้านการศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์แห่งรัฐมักเป็นศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐกับตัวแสดงทางการเมืองอื่น ๆ ดังนั้นการทำความเข้าใจถึงลักษณะการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์กับอุดมการณ์แห่งรัฐ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าสู่การศึกษาที่มาและความสำคัญในแง่มุมทางประวัติศาสตร์ รวมไปถึงการพินิจ พิเคราะห์ถึงการแสดงออกทางการเมืองของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนข้อถกเถียงของยุคสมัยโดยแนวความคิดและข้อถกเถียงเหล่านี้อาจมีคุณค่าในเชิงผลักดัน จนนำไปสู่การตั้งคำถาม และการตรวจสอบต่อสถานะของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์กับอุดมการณ์ของรัฐในแง่มุมที่หลากหลายมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

---

* มีการศึกษาอุดมการณ์รัฐกับนักกฎหมายในทางอนุรักษนิยมของ จาตุรงค์ สุทวาทันและวีระ หวังสัจจะโชค (2021) และการศึกษาอุดมการณ์ของรัฐกับศาสนาของ สุรพศ ทวีศักดิ์ ที่ชื่อว่า “รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ ความขัดกันภายใต้ความเป็นอื่น ความรุนแรงจากรัฐสู่ศาสนา เป็นต้น

จาคูรงค์ สุทาวัน

เพื่อศึกษาถึงลักษณะการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศิลปินแห่งชาติสาขา
วรรณศิลป์กับอุดมการณ์แห่งรัฐไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2528 - 2564

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยในฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงลักษณะการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศิลปิน
แห่งชาติสาขาวรรณศิลป์กับอุดมการณ์แห่งรัฐ และเพื่อเป็นการอธิบายการถึงการสร้างความสัมพันธ์ของ
ตัวแสดงทางการเมือง (Actor) ได้ดียิ่งขึ้น จึงมีการศึกษาบริบทภูมิหลังของศิลปินแห่งชาติ (เฉพาะสาขา
วรรณศิลป์) เพราะเป็นสาขาเดียวที่ถูกถอดถอนตำแหน่งนับตั้งแต่มีการประกาศเขตชูเกียรติ โดยเลือก
ศึกษาศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ที่เคยมีบทบาททางการเมือง หรือเคยเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มผู้
เคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีการแสดงออกถึงจุดยืนทางการเมืองอย่างชัดเจน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ใน
การศึกษาคือแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผ่านชีวประวัติ
ผลงาน การแสดงออกทางการเมือง ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยอยู่ในช่วง
ระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2528 ที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการประกาศยกย่องศิลปินแห่งชาติเป็นครั้งแรก จนถึง
ในปี 2564 ที่เกิดกรณีการลงมติถอดถอนนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ออกจากการเป็นศิลปินแห่งชาติ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การประกอบสร้างศิลปินแห่งชาติ”: บทสะท้อนว่าด้วยการแสดงออกทางการเมือง
ของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ภายใต้ระบบรัฐราชการไทย เป็นการศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดสถาบัน
นิยมใหม่ (New-Institutionalism) โดยหลักของแนววิเคราะห์แบบสถาบันนิยมใหม่ที่นอกจากจะพิจารณา
ไปที่สถาบันหลักทางการเมืองที่กฎหมายให้การรับรองไว้แล้ว ยังพิจารณาไปที่บรรทัดฐาน ความเชื่อ
ค่านิยม ธรรมเนียมประเพณีที่ดำรงอยู่ในสถาบันทางการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น จำต้องไม่ได้
เป็นโครงสร้างที่ไม่เป็นทางการ (Informal Structure) หรือโครงสร้างที่มองไม่เห็น (Invisible Structure)
รวมถึงการก้าวข้ามการให้ความสำคัญโครงสร้างสถาบันที่เป็นทางการเพียงอย่างเดียว (Lowndes, 2002,
p. 94)

โดยใช้สมมุติฐานทางทฤษฎีซึ่งเรียกว่า “แนวการเลือกสถาบันนิยมเชิงเหตุผล (Rational Choice
Institutionalism) ในการวิเคราะห์ว่า “การกระทำของปัจเจกบุคคล (Individual) มีส่วนที่ได้รับอิทธิพลจาก
สถาบันทางการเมืองซึ่งมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลในรูปของข้อจำกัด
(constraints) ว่าอะไรทำได้ อะไรทำไม่ได้ และโอกาส (opportunities) ที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมออกมา
ซึ่งในท้ายที่สุดก็คือการสร้างผลลัพธ์ทางการเมืองและสังคม (วีระ หวังสัจจะโชค, 2556)

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “การประกอบสร้างศิลปินแห่งชาติ”: บทสะท้อนว่าด้วยการแสดงออกทาง การเมืองของศิลปินแห่งชาติภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญไทย ในครั้งนี้เป็นงานวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการอธิบายข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูล จากเอกสาร (Documentary Research) และทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ บทความวารสาร และบท สัมภาษณ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎี เพื่อให้ทราบถึงลักษณะการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง ศิลปินแห่งชาติกับอุดมการณ์แห่งรัฐตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศิลปินแห่งชาติ กับอุดมการณ์แห่งรัฐนั้น มีข้อสรุปในการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจใน 3 รูปแบบด้วยกันคือ (1) ความสอดคล้องด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง “ลักษณะการปกครองของรัฐบาล” กับ “การประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์” (2) การประกอบสร้างความสัมพันธ์ โดยการสร้างต้นแบบศิลปินแห่งชาติในทางอนุรักษนิยม (3) การประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดย การที่รัฐราชการนำศิลปินเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองหรือใช้เป็นกลไกเพื่อสร้างคุณประโยชน์ต่อรัฐราชการ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) ความสอดคล้องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง “ลักษณะการปกครองของรัฐบาล” กับ “การประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์” โดยนับตั้งแต่มีโครงการศิลปินแห่งชาติใน ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา ซึ่งจะสังเกตได้ว่า “หากเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีรัฐบาลที่มีลักษณะการบริหารงาน ที่เป็นไปในรูปแบบของ “รัฐราชการ” (Bureaucratic Polity) จะทำให้ผู้ที่ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูให้ เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ในช่วงระยะเวลานั้น โดยมากจะเป็นศิลปินที่มีแนวความคิดทาง การเมืองที่มีลักษณะไปในทางอนุรักษนิยม (Conservative) และมีการแสดงออกถึงการสนับสนุน การปกครองในรูปแบบรัฐราชการ หรือเป็นศิลปินที่ไม่ได้มีการแสดงออกถึงจุดยืนทางการเมืองโดยชัดเจน โดยจะเป็นส่วนน้อยที่มีศิลปินที่มีแนวคิดในทางต่อต้านรัฐบาลที่ได้เข้าสู่ตำแหน่ง

ในขณะเดียวกัน หากเป็นช่วงระยะเวลาภายใต้การบริหารโดยรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งและ เสรีภาพทางการเมืองไม่ได้ถูกจำกัด รวมถึงไม่ได้ถูกครอบงำโดยอำนาจจากระบบรัฐราชการ ซึ่งจะมี ศิลปินได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ที่มาจากทั้งสองอุดมการณ์ที่ สามารถเข้าสู่ตำแหน่งศิลปินแห่งชาติได้ โดยในปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา ได้เริ่มปรากฏให้เห็นถึงการมีศิลปิน ที่มีลักษณะแนวคิดไปในทางก้าวหน้า (Progressive) และเคยแสดงออกถึงการต่อต้านรัฐบาลที่มีลักษณะ รูปแบบรัฐราชการ สามารถเข้าสู่ตำแหน่งศิลปินแห่งชาติได้เป็นครั้งแรก ซึ่งผู้เขียนได้มีการแสดงรายละเอียด โดยแบ่งเป็น 4 ช่วงเวลาตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 รายชื่อศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ที่มีชื่อปรากฏอยู่ในบทความ*

สมัยรัฐบาล	รายชื่อศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์	ลักษณะอุดมการณ์และการแสดงออกทางการเมือง
<p>ช่วงที่ 1 ยุครัฐราชการแบบประชาธิปไตยครึ่งใบ</p> <p>- รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523 – 2531)</p>	<p>- ปี พ.ศ. 2528 หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช</p> <p>- ปี พ.ศ. 2529 นางกัณหา เคียงศิริและนายอบ ไชยวสุ</p> <p>- ปี พ.ศ. 2530 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล</p>	<p>ศิลปินมีการแสดงออกอย่างชัดเจนในอุดมการณ์ในทางอนุรักษนิยม (Conservative) โดยในช่วงนี้ไม่มีศิลปินในทางก้าวหน้า (Progress) คนใดได้รับตำแหน่งศิลปินแห่งชาติ</p>
<p>ช่วงที่ 2 ยุคแห่งการทำทลายอำนาจรัฐราชการโดยนักการเมืองที่มาจากกาเลือกตั้ง</p> <p>- รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2531 – 2534)</p> <p>- รัฐบาลนายชวน หลีกภัย (พ.ศ. 2535 – 2538) และ (พ.ศ. 2540 – 2541)</p> <p>- รัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร (พ.ศ. 2544 – 2549)</p>	<p>- ปี พ.ศ. 2533 นายศักดิ์ชัย บำรุงพงษ์</p> <p>- ปี พ.ศ. 2534 นายสุวัฒน์ วรดิลก</p> <p>- ปี พ.ศ. 2535 นายคำสิงห์ ศรีนอก</p> <p>- ปี พ.ศ. 2536 เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์</p> <p>- ปี พ.ศ. 2538 นายณรงค์ วงษ์สวรรค์และนายทวีป วรดิลก</p> <p>- ปี พ.ศ. 2541 พลตำรวจเอกวิเศษ เดชกฤษกร</p> <p>- ปี พ.ศ. 2545 นายสุจิตต์ วงษ์เทศ</p>	<p>ในปี พ.ศ. 2533 ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการมีศิลปินในทางก้าวหน้า (Progress) ที่ได้รับตำแหน่งศิลปินแห่งชาติ ในขณะที่เดียวกันศิลปินแห่งชาติในทางอนุรักษนิยม (Conservative) ก็สามารถเข้าสู่ตำแหน่งได้เช่นกัน ถือเป็นช่วงแห่งการเปิดกว้างในการเข้าสู่ตำแหน่งของศิลปินแห่งชาติ</p>
<p>ช่วงที่ 3 ยุคการปรับสมดุลทางการเมืองโดยการรัฐประหารหลังปี พ.ศ. 2549</p>	<p>- ปี พ.ศ. 2552 นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล</p> <p>- ปี พ.ศ. 2553 นายสุรชัย จันทิมาธร</p>	<p>มีความคล้ายคลึงกับช่วงที่ 2 ผู้ที่มีจุดยืนทางการเมืองอย่างชัดเจนสามารถเข้าสู่ตำแหน่งศิลปินแห่งชาติ</p>

* ตารางที่ 1 จะเป็นการกล่าวถึงรายชื่อศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์เฉพาะที่ปรากฏอยู่ในบทความ โดยเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีการแสดงออกทางการเมืองอย่างชัดเจน และมีการแบ่งช่วงระยะเวลาตามแนวทฤษฎีการวิเคราะห์ตัวแบบรัฐราชการในการเมืองไทยของ (ชัชฎา กำลังแพทย์, 2561) โดยเริ่มจากช่วงรัฐราชการของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ที่เริ่มมีโครงการดังกล่าวขึ้นในปี พ.ศ. 2528 จนถึงช่วงรัฐราชการของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาในปี พ.ศ. 2557 จนถึงปี พ.ศ. 2564 ที่มีการถอดถอนศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ครั้งแรก ดูรายละเอียดเพิ่มในตารางฉบับเต็มที่ เว็บไซต์กรมส่งเสริมวัฒนธรรม สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม

สมัยรัฐบาล	รายชื่อศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์	ลักษณะอุดมการณ์และการแสดงออกทางการเมือง
- รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (พ.ศ. 2551 -2554) - รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (พ.ศ. 2554 – 2557)	- ปี พ.ศ. 2554 นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี - ปี พ.ศ. 2555 คุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์ - ปี พ.ศ. 2556 นายวินทร์ เลียววารินทร์	ได้ ทั้ง ใน ทาง อ นุ รักษ์ นิ ย ม (Conservative) และในทางก้าวหน้า (Progress)
ช่วงที่ 4 ยุครัฐราชการจากอิทธิพลของคณะรักษาความสงบแห่งชาติในปี พ.ศ. 2557 - รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา	- ปี พ.ศ. 2558 นายไพโรจน์ ขาวงาม - ปี พ.ศ. 2559 นายธัญญา สังขพันธานนท์	- ในช่วงนี้เป็นที่น่าสนใจว่ามีศิลปินผู้ที่เคยวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลชุดก่อนการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 แต่ภายหลังการเข้าสู่อำนาจของรัฐของรัฐบาล คสช. ศิลปินเหล่านั้นได้รับเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ และโดยมากผู้ได้รับตำแหน่งศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ในช่วงนี้เป็นผู้ที่ไม่ได้มีแสดงออกถึงการต่อต้านรัฐบาลแต่อย่างใด

จากตารางได้แสดงให้เห็นว่า **ช่วงที่ 1 ยุครัฐราชการแบบประชาธิปไตยครึ่งใบ** (Bureaucratic Polity by Demi Democracy Era) ในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523 – 2531) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการประกาศยกย่องเชิดชูศิลปินแห่งชาติเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2528 โดยในทางการเมืองถือว่า “รัฐบาลไทยกลับสู่การเป็นรัฐราชการอีกครั้ง หลังจากถูกถล่มอำนาจโดยกลุ่มภาคประชาชนในช่วงปี 2516 - 2519 โดยในช่วงนี้รัฐบาลถือว่ามีเสถียรภาพมากที่สุดในช่วงที่สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่อง และถือเป็นยุคทองของบรรดาข้าราชการผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางที่เคยเติบโตและมีบทบาทสำคัญในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ที่ถือว่าเป็นยุคเฟื่องฟูแห่งการปกครองในรูปแบบรัฐราชการ (Bureaucratic Polity) “ได้กลับมาเป็นฟันเฟืองสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจอีกครั้ง” (อดิพันธ์ พรหมพันธุ์ใจ, 2558, หน้า 1)

ทั้งนี้ กลุ่มผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติในยุคนี้ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มศิลปินที่มีแนวคิดในทางอนุรักษนิยม (Conservative) เช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2528), นางกัณหา เคียงศิริและ

ระบอบการเมืองไทยในสมัยนั้นถูกเรียกว่า “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” เนื่องจากแม้จะมีการเลือกตั้งสมาชิกสภา แต่ทว่านายกรัฐมนตรีคือตัว พลเอกเปรมนั้นไม่ได้สังกัดพรรคการเมืองใด และบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญยังเอื้อให้ผู้ดำรงนายกรัฐมนตรีไม่ต้องมาจากการเลือกตั้ง

จาคูรงค์ สุทาวัน

นายอบ ไชยวสุ (2529) และหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นต้น โดยที่ไม่มีศิลปินที่มีแนวคิดในทางก้าวหน้า (Progressive) ที่สามารถเข้าสู่การเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ได้เลย** ซึ่งกลุ่มศิลปินแห่งชาติในช่วงนี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในกลไกสำคัญภายใต้อุดมการณ์รัฐราชการ ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากบทบาททางการเมืองของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยมีการแสดงให้เห็นถึงการอุปถัมภ์ค้ำชูซึ่งกันและกันกับรัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในบันทึกเรื่องเล่าของพรรคกิจสังคมที่เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐดังนี้

“พลเอกเปรมได้ไปกล่าวขอบคุณพรรคกิจสังคมที่เป็นแกนนำในการเสนอชื่อของพลเอกเปรมให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง รวมถึง “ส่งเทียบเชิญ” ให้กลับมาช่วยรัฐบาลด้วยกันอีก ซึ่งท่านอาจารย์คึกฤทธิ์ก็ตอบรับ ว่าเป็นการตอบรับที่มีปัญหา เพราะโดยใจจริงก็ยังไม่ลืมกับสิ่งที่พลเอกเปรมได้กระทำกับพรรคกิจสังคม แต่เมื่อเป็นเรื่องที่ “ฟ้ากำหนด” ท่านอาจารย์คึกฤทธิ์จึงจำเป็นต้อง “กระเตงอุ้ม” เอาพลเอกเปรมมาเลี้ยงดูต่อไป”

(เล่าเรื่อง “กิจสังคมเก่า” โดย ทวี สุรฤทธิกุล, 2563)

จากบันทึกดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของอดินันท์ พรหมพันธุ์ใจ (2558) ที่ว่า “พลเอกเปรมได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของแนวทางแบบอนุรักษนิยม (Conservative) ที่สามารถเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพ นักการเมือง นักธุรกิจ เทคโนโลยี และสถาบันพระมหากษัตริย์เอาไว้ได้ และวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยในช่วงนั้นยอมรับว่า อำนาจทางการเมืองมาพร้อมกับความดีที่เรียกว่าบารมีทางการเมือง เพราะโครงสร้างอำนาจของรัฐไทยยังคงไม่เปลี่ยนแปลง สังคมไทยที่ยังยึดโยงอยู่กับระบบอุปถัมภ์ทำให้เกิดการยอมรับระบบรัฐราชการแบบเปิด (Open Bureaucratic Polity) ของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (อดินันท์ พรหมพันธุ์ใจ, 2558, หน้า 1)

ช่วงที่ 2 ยุคแห่งการทำลายอำนาจรัฐราชการโดยนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง (Post Demi Democracy Era) เมื่อสิ้นสุดการเมืองในระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ การเมืองไทยได้เข้าสู่ระบอบการเมืองที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยที่มากขึ้นจากการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง แม้จะมีสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งจนมีอาจเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตยเต็มใบก็ตาม แต่เป็นการแสดงถึงการอ่อนกำลังลงของการปกครองแบบรัฐราชการ (ลิขิตธีรเวคิน, 2548, หน้า 221) แต่การที่ความนิยมของรัฐบาลพลเอกชาติชายซึ่งเป็นผลมาจากการมีที่มาจากการเลือกตั้ง การวางตัวของนายกรัฐมนตรีที่เข้าถึงได้ ภาพลักษณ์ที่โดดเด่นกล้าตัดสินใจ รัฐบาลสามารถ

** การกล่าวถึงศิลปินแห่งชาติในงานชิ้นนี้ หมายถึง การกล่าวถึงศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์เท่านั้น

แก้ปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนได้ดี และรวดเร็ว รวมถึงการที่รัฐบาลสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวมาจากการสำรวจทัศนคติของประชาชนหลังจากที่รัฐบาลของพลเอกชาติชายบริหารประเทศได้ 6 เดือน (กัทร เวหน, 2540, หน้า 101) ประเด็นดังกล่าวเปรียบเทียบกับให้เห็นถึงความแตกต่างพอสมควรถึงความพึงพอใจต่อรัฐบาลที่มีที่มายึดโยงกับประชาชนในช่วงนี้

ด้วยการอ่อนกำลังลงของรัฐราชการ (Bureaucratic Polity) ในสมัยพลเอกเปรม โดยในระหว่างปี พ.ศ. 2535 - 2539 เป็นช่วงที่ภาคประชาชนได้เรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองเพื่อแก้ปัญหาในเชิงโครงสร้างที่นำมาสู่การตั้งสภาเพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มีพรรคไทยรักไทยสามารถชนะการเลือกตั้งซึ่งเป็นรัฐบาลพรรคใหญ่ที่กุมเสียงข้างมาก และมีเสถียรภาพสูงจากการไม่ต้องประนีประนอมกับพรรคร่วมรัฐบาลพรรคอื่น ๆ โดยการขึ้นมาสู่อำนาจของนายทักษิณ ชินวัตร นั้นนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางการเมืองไทยหลายประการ (ชัชฎา กำลิ่งแพทย, 2562, หน้า 118)

อย่างไรก็ดี ด้วยกระแสการปฏิรูปการเมือง และความมีเสถียรภาพของรัฐบาลพลเรือน รวมถึงอุดมการณ์ของรัฐราชการที่เบาบางลง ทำให้การประกาศยกธงเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติในช่วงนี้มีศิลปินที่มีแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างหลากหลาย ไม่จำกัดแค่เพียงศิลปินที่มีแนวคิดในทางอนุรักษนิยม (Conservative) ดังเช่นในยุคที่ 1 โดยหมุดหมายสำคัญคือในปี พ.ศ. 2533 ผู้ที่ได้รับตำแหน่งศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์คือ “นายศักดิ์ชัย บำรุงพงษ์” โดยถือว่าเป็นผู้ที่มีแนวคิดในทางก้าวหน้า (Progressive) คนแรกที่ได้รับตำแหน่งได้ เขาได้สร้างผลงานชิ้นสำคัญคือนวนิยายเรื่อง “ปีศาจ” ที่ถือได้ว่าเป็นงานเขียนที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความคิดของคนหนุ่มสาวในช่วงหลังทศวรรษ 2510 จนมีผู้เรียกหนังสือเล่มนี้ว่าเป็น ‘ต้นธารวาทกรรมฝ่ายซ้ายไทย’ (โสภา ชนะมูล, 2550) และตามมาด้วยคนอื่น ๆ อีกเช่น นายสุวัฒน์ วรดิลก (2534), นายคำสิงห์ ศรีนอก (2535), นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (2536), นายณรงค์ วงษ์สวรรค์ และนายทวีป วรดิลก (2538) นายสุจิตต์ วงษ์เทศ (2545) โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้มีการแสดงออกถึงการเป็นปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้า มีความหลากหลายทางความคิด และถูกมองว่าเป็นฝ่ายซ้ายในขณะนั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานของโสภา ชนะมูล ว่า “เป็นกลุ่มปัญญาชนที่มีพลังในการเสนอทัศนะที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย” และกลุ่มบุคคลเหล่านี้โดยมากมักจะถูกพิษผลทางการเมืองจากรัฐราชการจนต้องขอลี้ภัยในต่างประเทศเช่นเดียวกัน (โสภา ชนะมูล, 2550)

ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2541 พลตำรวจเอกวิเชียร เดชกุญชร ซึ่งถือว่าเป็นนักเขียนที่แสดงถึงจุดยืนทางอุดมการณ์ในแบบอนุรักษนิยม (Conservative) อย่างชัดเจน สามารถเข้าสู่ตำแหน่งศิลปินแห่งชาติได้เช่นกัน ซึ่งถือว่าเป็นช่วงที่อุดมการณ์ของรัฐเปิดรับความแตกต่าง แม้ว่าจะมีช่วงสั้น ๆ ที่เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่การรัฐประหารในปี พ.ศ. 2534 ที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลพลเอกชาติชายกับกลุ่มข้าราชการประจำ และการบริหารงานของรัฐบาลพลเอกชาติชายที่ได้ตั้งที่มบ้านพิษณุโลกขึ้นมาเป็นที่ปรึกษาทางการเมือง ทำให้เป็นการลดทอนบทบาทและอำนาจหน้าที่ของบรรดาข้าราชการระดับสูงในการกำหนดนโยบายสำคัญ (ชัชฎา กำลิ่งแพทย, 2562, หน้า 129) ลักษณะดังกล่าวถือเป็นการตอกย้ำว่า

จาคูรงค์ สุทาวัน

“การเกิดขึ้นของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งถือเป็นการสร้างความสั่นคลอนของระบบรัฐราชการจนส่งผลให้อุดมการณ์ของรัฐราชการอ่อนแอลง และถือเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มศิลปินที่มีอุดมการณ์ที่แตกต่างหลากหลายสามารถสามารถเข้าสู่การเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ได้

ช่วงที่ 3 ยุคการปรับสมดุลทางการเมืองของรัฐราชการโดยการรัฐประหารภายหลังปี พ.ศ. 2549 (Balance Adjustment of Bureaucratic Polity after Coup 2006 Era) การก้าวขึ้นสู่ความสำเร็จของรัฐบาลไทยรักไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมาได้ลดทอนอำนาจของรัฐราชการ ซึ่งการที่ฝ่ายการเมืองได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนกว่า 10 ล้านคนเป็นรัฐบาลเสียงข้างมาก ทำให้รัฐบาลมีอำนาจชี้นำเหนือฝ่ายรัฐราชการ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2549, หน้า 115) เป็นที่น่าสังเกตได้ว่าเมื่อรัฐราชการถูกทำลายอำนาจดังเช่นกรณีของบ้านพิษณุโลกในสมัยของรัฐบาลพลเอกชาติชาย และตามมาด้วยทีมงานไทยรักไทยในสมัยของรัฐบาลนายทักษิณที่ได้เลือกกำหนดนโยบายผ่านคนของตนที่ไม่ได้มาจากเครือข่ายรัฐราชการ มักจะเกิดวาระแห่งการต่อต้านจนเกิดสถานการณ์ความไม่สงบในการเมืองไทยจนเปิดช่องให้เกิดการรัฐประหาร ในปีพ.ศ. 2549 ในที่สุด (เมธิพัชญ์ จงวโรทัย, 2551)

อย่างไรก็ตามหลังการรัฐประหารปี พ.ศ. 2549 กลุ่มการเมืองของไทยรักไทยยังได้รับชัยชนะกลับมาเป็นรัฐบาลอีกครั้ง มีเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ที่พรรคประชาธิปัตย์ได้เป็นรัฐบาล โดยการสนับสนุนของพรรคภูมิใจไทย โดยชัชฎา กำลังแพทย์ ได้เสนอว่า “การประสานผลประโยชน์ของรัฐราชการกับพลังนอกรัฐราชการนั้นไม่ได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ซึ่งเห็นได้ชัดจากการรัฐประหารซ้ำในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นหมุดหมายสำคัญในการบอกว่า การปรับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มรัฐราชการและกลุ่มพลังนอกรัฐราชการนั้นไม่ได้อยู่ในระดับที่รัฐราชการได้ผลประโยชน์ในการคุมมนโยบายสำคัญ ดังที่ต้องการนำมาสู่การบริหารงานของรัฐบาล คสช. โดยการรัฐประหาร (ชัชฎา กำลังแพทย์, 2562, หน้า 129)

จากประเด็นดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นว่าพลังของกลุ่มนอกรัฐราชการนั้นทำให้อำนาจในการควบคุมผลประโยชน์ของรัฐราชการนั้นอ่อนกำลังลงไปเช่นเดียวกับในช่วงยุคยุคหลังประชาธิปไตยครึ่งใบ ทำให้ประตูในการควบคุมกลไกทางอุดมการณ์รัฐนั้นเปิดกว้างอีกครั้ง ซึ่งจะสังเกตได้ว่าผู้ที่ได้รับการเชิดชูให้เป็นศิลปินแห่งชาตินั้นมีความแตกต่างหลากหลาย โดยมีทั้งผู้ที่แสดงออกทางการเมืองอย่างชัดเจนว่าเป็นอยู่ในฝั่งก้าวหน้า (Progressive) ในช่วงเวลานั้น เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2552), สุรัชย์ จันทิมาธร (2553), สุชาติ สวัสดิ์ศรี (2554) และในทางอนุรักษนิยม (Conservative) ประกอบด้วยคุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์

---

* “ระบอบทักษิณ” ระบอบการเมืองที่มีฐานเสียงมาจากการเลือกตั้งโดยเสียงข้างมากที่ทรงพลังที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ซึ่งได้กลายเป็นรัฐบาลอำนาจนิยมจากการเลือกตั้งที่มีความชอบธรรมจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน เป็นภัยคุกคามครั้งใหม่ของรัฐราชการไทย จากความพยายามที่รัฐบาลต้องการจะปฏิรูป แทรกแซง และปรับโครงสร้างระบบราชการเดิมให้กลายเป็นระบบราชการใหม่ที่รับใช้ประชาชนและปรับลดอำนาจในการออกนโยบายเศรษฐกิจของรัฐราชการลงจากความล้มเหลวของบรรดาสถาบันเทคโนโลยีการรับมือวิกฤติเศรษฐกิจ เครือข่ายกลุ่มพลังรัฐราชการจึงได้ตอบโต้ภัยคุกคามครั้งนี้ด้วยการก่อรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2557

(2555) และวินทร์ เลียววารินทร์ (2556) เป็นต้น กลุ่มบุคคลเหล่านี้คือกลุ่มที่ออกมาส่งเสียงทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันกลุ่มศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์คนอื่น ๆ เลือกที่จะทำงานในด้านวรรณกรรมโดยมิได้แสดงออกในทางการเมืองมากดังเช่นในกรณีข้างต้น

ช่วงที่ 4 ยุครัฐราชการจากอิทธิพลของคณะรักษาความสงบแห่งชาติในปี พ.ศ. 2557
การรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 และนำมาสู่การปกครองภายใต้รัฐบาลของ คสช. ที่ปักหลักครองอำนาจอย่างต่อเนื่อง และยังไม่มีการที่ที่จะยุติลงโดยง่าย การเข้ามายึดอำนาจของ คสช. เป้าหมายหลักและมาตรการแรกที่เร่งดำเนินการคือการปฏิรูปการเมืองโดยการใช้อำนาจพิเศษภายใต้กฎอัยการศึก, กฎหมายอาญามาตรา 112 และการจัดระเบียบการชุมนุมต่าง ๆ ซึ่ง คสช. มองว่าเป็นชนวนเหตุแห่งความแตกแยก ความไม่สามัคคีของคนในชาติเพราะที่ผ่านมารัฐบาลต้องเผชิญกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองหลายต่อหลายครั้งจนไม่สามารถบริหารประเทศได้ตามปกติ ทั้งนี้ คสช. ยังพยายามสร้างสถาบันกลไกทางการเมือง เช่น รัฐธรรมนูญ คณะกรรมการต่าง ๆ และสมาชิกวุฒิสภาซึ่งไม่ได้มีที่มาจากเสียงของประชาชนเพื่อวางกลไกควบคุมพลังจากระบบประชาธิปไตยเสียงข้างมากในอนาคต ผู้ขาดอำนาจในการกำหนดนโยบายสำคัญ และรักษาระเบียบอำนาจเดิมท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย (ชัชวาล กาลังแพทย์, 2562, หน้า 234)

การพยายามระดมเครื่องมือกลไกของรัฐราชการอย่างเต็มที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการควบคุมบทบาทและอิทธิพลของตัวแสดงอื่น ๆ นอกกระบวนราชการ ทำให้กลไกในเชิงอุดมการณ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมมีผลบังเกิดอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น การประกาศยกย่องเชิดชูศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ในยุคนี้ ส่วนใหญ่แล้วผู้ที่ได้รับตำแหน่งมักจะเป็นผู้ที่ไม่ได้แสดงออกทางการเมืองอย่างชัดเจนหรือถ้าแสดงออกจะเป็นไปในแนวทางที่สนับสนุนรัฐบาลและเห็นבแนมรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง เช่น ไพโรจน์ ไขว่ถาม ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ปี (2558) ที่เขียนบทกวี “เพลงยาวถึงรัฐบาลจากการเลือกตั้ง” มีเนื้อความว่า

“ด้วยสามัญสำนึกรู้สึกรู้สา จากหัวใจมวลประชามหาศาล
ยอมเหลืออดเหลือทน...เกินทนทาน เสียงแข่งด่า รัฐบาลจึงก้องดัง ไซ้หลงเชื่อใครลูก
“ปลุกกระดม” แต่ความจริงสั่งสมมันร้องสั่ง มโนธรรมสำเหนียกเพรียกพลัง มนุษย์ยังคง
มีศักดิ์ศรีมนุษย์

(เพลงยาวถึง รัฐบาลจากการเลือกตั้ง 24 มิถุนายน 2551 แบบย่อ)

และตามมาด้วยบทกวีของธัญญา สังขพันธานนท์ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ปี (2559) เรื่อง “คดีหุ” ที่มีเนื้อความว่า

“คดีลัดเลี้ยวเกี่ยวกับหู มาคิดดูหูไม่ดีนี้เสียหาย อ้างเรื่องหูลบหนีตามพี่ชาย
หูคุณปีข้างร้ายเหลือประมาณ”

(Truthforyou , 2564)

โดยมีการวิพากษ์ถึงบทกวีนี้ว่าเป็นการดูหมิ่นสตรีเพศ และเหน็บแนมนางสาวยี่งลักษณ์ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีนคร โดยใช้คำพวน อย่างไรก็ตาม แม้รัฐราชการของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาจะพยายาม ควบคุมตัวแสดงทางการเมืองอื่น ๆ อย่างเคร่งครัด แต่จากข้อสรุปของชัชฎา กำลังแพทย์ ที่เสนอว่า “รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชานั้น ไม่สามารถสร้างรัฐราชการที่แข็งแกร่งอย่างในช่วงจอมพลสฤษดิ์ และพลเอกเปรมได้ เพราะพลวัตจากรัฐราชการที่ตัวแสดงจากภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ ที่แข็งแกร่งขึ้น ทั้งยังมีอำนาจอาญาสิทธิ์ของมาตรา 44 ที่หัวหน้า คสช. สามารถสั่งการได้ในทุกมิติเพื่อความมั่นคงสงบเรียบร้อยของประเทศ นอกจากนี้ กฎกติกากการเลือกตั้งในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2560 และยุทธศาสตร์ชาติที่ คสช. และเครือข่ายเป็นผู้กำหนดไว้ยังอาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยไทยในอนาคต และไม่สามารถควบคุมระบบทางการเมืองได้ทุกภาคส่วนดังเช่นรัฐราชการในอดีต (ชัชฎา กำลังแพทย์, 2562, หน้า 231) ประเด็นในข้างต้นชี้ให้เห็นว่า “รัฐให้อำนาจกับราชการเพิ่มขึ้น” เพื่อจัดการควบคุมเสรีภาพของศิลปินโดยในพื้นที่ทางเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองของศิลปินจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์และนำไปสู่การตรวจสอบ ดังที่ปรากฏขึ้นในกรณีของ “นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี” เป็นต้น

(2) การประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐราชการ (Bureaucratic Polity) โดยการสร้างต้นแบบศิลปินแห่งชาติในทางอนุรักษนิยม (Conservative) จะเห็นได้ว่าในยุคเริ่มต้นโครงการศิลปินแห่งชาติในปี พ.ศ. 2528 จนถึงปี พ.ศ. 2532 ในยุครัฐราชการ (Bureaucratic Polity) ของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ การเข้าสู่ตำแหน่งศิลปินแห่งชาติจะเห็นได้ว่าเป็นการยึดโยงกับอุดมการณ์ของรัฐกับแนวคิดแบบอนุรักษนิยม (Conservative) โดยผู้ที่เป็นต้นแบบของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของปัญญาชนทางจารีตประเพณี ทั้งการแสดงออกถึงจุดยืนในทางการเมืองผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะกับงานเขียนสำคัญอย่าง “สี่แผ่นดิน” ที่แสดงออกถึงแนวคิดในทางอนุรักษนิยมอย่างชัดเจน โดยในงานศึกษาของอนงค์ รุ่งแจ้ง (2554) เสนอว่า “สี่แผ่นดินเป็นวรรณกรรม ชิ้นเยี่ยมที่แสดงทักษะและฝีมือในการประพันธ์ของนักเขียนเอกผู้ทรงคุณค่าทางวรรณศิลป์ และสมบูรณ์ด้วยองค์ประกอบของวรรณกรรม คือ มีสาระสำคัญที่ถ่ายทอดด้วยเนื้อหาและแนวคิดเด่นชัด มีกลวิธีการประพันธ์ที่เด่นทั้งทางภาษาและวิธีการเขียน กล่าวคือเนื้อหาเป็นบันทึกการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยทางประวัติศาสตร์มีแนวคิดและอุดมการณ์เชิดชูสถาบันกษัตริย์และจารีตประเพณีแบบดั้งเดิม โดยมีแนวคิดในการสะท้อนและให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องชีวิต ส่วนกลวิธีการประพันธ์ซึ่งครอบคลุมทั้งภาษาและวิธีเขียน จัดเป็นเทคนิคเฉพาะที่แสดงฝีมือจนทำให้ได้รับยกย่องในฐานะวรรณกรรมชิ้นเอกของศิลปินแห่งชาติด้านวรรณศิลป์คนแรก” (อนงค์ รุ่งแจ้ง, 2554, หน้า 1)

แม้กระทั่งข้อวิพากษ์วิจารณ์ถึงงานศิลปะในแขนงอื่น ๆ ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังมีวิพากษ์ถึงงานศิลปกรรมภายหลังการปฏิวัติ 2475 ซึ่งแสดงออกถึงการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า

“สำหรับงานศิลปกรรมของไทยหลัง พ.ศ. 2475 ถ้าจะพูดตามตรงและพูดด้วยความรักชาติตามสมควร ก็ต้องบอกว่าเป็นยุคของศิลปกรรมที่เสื่อมโทรมที่สุด คือไม่มีศิลปกรรมไทยเกิดขึ้นในยุคนี้...ผู้นำการปฏิวัติเท่ากับเป็นนักเรียนนอกกลับมาจากฝรั่งเศส รสนิยมในทางศิลปะอะไรของท่านเหล่านั้นอยู่แค่คาเฟริมถนนในกรุงปารีส ภาพที่เห็นสวยงามก็ภาพโป๊...ท่านเรียนวิชาอื่นไม่สนใจศิลปะ ท่านไม่อยู่ในฐานะที่เข้าใจอะไรได้ แต่เมื่อการปฏิวัติเกิดขึ้นแล้ว...การจะเปลี่ยนสังคมไทยก็ต้องเปลี่ยนทุกทาง ศิลปะประเพณีเก่า ๆ เป็นของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ท่านเข้าใจว่าเป็นอย่างนั้น ท่านพยายามเลิกให้สิ้น” (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยท่านปาฐกถาไว้ในปี 2528 ซึ่งเป็นปีที่ท่านได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติคนแรก)

(ชาติวี ประกิตนันทการ , 2563)

ส่วนสำคัญอีกด้านหนึ่งในการแสดงให้เห็นถึงการนำบุคคลต้นแบบในทางอนุรักษ์นิยมมาเผยแพร่อุดมการณ์ของรัฐคือ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในช่วงปี พ.ศ. 2500 – 2512 ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดย ม.ล. ปิ่น มีบทบาทอย่างมากในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการที่ครองตำแหน่งยาวนานกว่าหนึ่งทศวรรษ โดยมีโครงการสำคัญได้แก่ โครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค โครงการดังกล่าวถือเป็นโครงการใหญ่ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาในการจัดการศึกษาไทยอย่างยิ่ง ทั้งนี้ในงานของภาณุพงษ์ สิทธิสาร (2562) ได้สรุปถึงบทบาทด้านการศึกษาของ ม.ล. ปิ่น ว่า “มีลักษณะการบริหารตามที่ตนและเครือข่ายบริหารเห็นว่าเหมาะสมแก่สังคมไทย ซึ่งอาจกล่าวโดยรวบรัดได้ว่า มีลักษณะเชิดชูสถาบันกษัตริย์ อนุรักษ์ความเป็นไทย และพอเพียงแก่ฐานะชาติกำเนิด” (ภาณุพงษ์ สิทธิสาร, 2562, หน้า 110) ซึ่งหลังจากการเป็นพันธมิตรสำคัญในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มายาวนาน โดยในปี พ.ศ. 2530 ม.ล. ปิ่น มาลากุล จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่ประเทศไทยเข้าสู่การปกครองแบบรัฐราชการอีกครั้ง

(3) การประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยการที่รัฐราชการนำศิลปินเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองหรือใช้เป็นกลไกเพื่อสร้างคุณประโยชน์ต่อรัฐราชการ โดยแนวคิดการมีศิลปินแห่งชาติ (National Artist) นอกจากในประเทศไทยแล้วยังมีในประเทศฟิลิปปินส์และ (State Artist) ในตุรกี รวมถึง (People's Artist) ซึ่งหมายถึง “ศิลปินของประชาชน” แต่เป็นฐานคิดแบบคอมมิวนิสต์ในสหภาพโซเวียตก่อนกาลล่มสลาย จากลักษณะดังกล่าวจึงนำมาซึ่งการตั้งข้อสังเกตกับบทบาทศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ที่แม้

จาคูรงค์ สุทาวัน

จะเป็นตำแหน่งที่มอบให้โดยรัฐที่มีอุดมการณ์แตกต่างกัน ตั้งแต่รัฐที่เป็นคอมมิวนิสต์ จนถึงรัฐสมัยใหม่ที่ล้วนแต่มีหลักคิดคล้ายกัน นั่นคือต้องสร้างงานที่เป็นประโยชน์ต่อตัวรัฐ (Nation-Building) (โตมร ศุภปรีชา, 2560)

ดังนั้นศิลปินของไทยบางส่วนจึงแสดงออกถึงการสนับสนุนรัฐราชการจนบางครั้งสามารถเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองได้ ซึ่งเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีต ไม่เว้นแม้แต่ในบางกรณีที่ศิลปินรับผลประโยชน์จากการเป็นศิลปินแห่งชาติและได้รับผลตอบแทนจากการเป็นสมาชิกวุฒิสภาในเวลาเดียวกัน โดยในกรณีแรกคือ “คุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์” คุณหญิงถูกกล่าวถึงในหน้าประวัติศาสตร์การเมืองที่สำคัญของไทยในฐานะแกนนำของกลุ่มชมรมแม่บ้านที่มีส่วนในการปลุกระดมจนนำมาซึ่งเหตุการณ์ใน 6 ตุลา 2519 ซึ่งเป็นกรณีนองเลือดครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย (โครงการบันทึก 6 ตุลา 2519) หลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลา คุณหญิงวิมลได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ตามด้วยสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และต่อมาในปี 2522 ได้เป็นสมาชิกวุฒิสภา และปี 2527 ได้เป็นผู้อำนวยการองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (สารคดีลิทท์, 2564) โดยตำแหน่งดังกล่าวเกิดขึ้นในสมัยการปกครองแบบรัฐราชการทั้งสิ้น

ในกรณีที่สองคือ “นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ศิลปินแห่งชาติในปี พ.ศ. 2536 ผู้ที่ถูกวิพากษ์ว่ามี “อุดมการณ์เปลี่ยนไป” จากที่เคยมีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในยุค 6 ตุลา 2519 ซึ่งในตอนนั้นกลับทำหน้าที่สมาชิกวุฒิสภาในรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยนายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ได้ออกมาให้แก่ต่างถึงบทบาทการทำงานดังกล่าวไว้ว่า “การมาทำงานตรงนี้เหมือนกับมาเป็นนั่งร้านให้รัฐบาลเผด็จการ แต่ผมคิดกลับว่า ผมกำลังใช้รัฐบาลเผด็จการให้เป็นนั่งร้านทำงานด้านศิลปวัฒนธรรม ใ้สิ่งที่ผมทำ ไม่ใช่มาเป็นนั่งร้านให้รัฐบาล ไม่ใช่มาสมคบกับเผด็จการ เพียงแต่เราต้องการใช้ออกาสที่เรามีผลักดันเรื่องงานด้านศิลปวัฒนธรรม” (เดอะโมเมนต์, 2563) แม้จะเป็นการกล่าวปฏิเสธ แต่จากบทสัมภาษณ์อื่น ๆ ชี้ให้เห็นถึงแง่มุมของการสนับสนุนอำนาจในระบบรัฐราชการและด้อยค่ารัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งดังเช่นที่ว่า “บางคนยังติดกับดักทางวาทกรรมที่ว่า ทหารมันต้องเป็นเผด็จการอยู่วันยันค่ำ ประชาชนเท่านั้นที่เป็นประชาธิปไตย เราได้เห็นแล้วว่าควรวกก่อนการเลือกตั้งโดยประชาชนที่เข้ามามันเป็นเผด็จการเสียยิ่งกว่าอะไรทั้งหลายแหล่ ฉะนั้นทหารไม่ใช่เผด็จการต่อไปแล้ว พลเรือนที่พยายามจะรุกเข้า พยายามที่จะคุกคาม อันนี้ก็กลายเป็นเผด็จการได้” (เดอะโมเมนต์, 2563)

---

* ข้อมูลจากโครงการบันทึก 6 ตุลา ได้กล่าวถึง “ชมรมแม่บ้าน” ไว้ว่า เป็นชมรมก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2519 เพื่อโจมตีขบวนการนักศึกษาที่เคลื่อนไหวต่อต้านฐานทัพอเมริกาโดยตรงโดยมี นางวิมล ศิริไพบูลย์ เป็นแกนนำสำคัญ ซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐบาลและกลุ่มฝ่ายขวาหลายกลุ่มร่วมมือกันก่อการสังหารหมู่ นักศึกษาประชาชนที่ ม.ธรรมศาสตร์ จนทำให้มีผู้เสียชีวิตฝ่ายประชาชนอย่างน้อย 41 คน และบาดเจ็บ 145 คน ส่วนนักศึกษาประชาชนที่หนีรอดจากการถูกสังหารจำนวน 3,094 คน ถูกจับกุมทั้งหมดภายในวันนั้น

จากบทบาสดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างเครื่องมือกลไกของรัฐบาลราชการ โดยการนำศิลปินผู้มีชื่อเสียงเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วงชิงพื้นที่ทางอุดมการณ์ โดยที่รัฐมีผลประโยชน์ต่างตอบแทนทั้งในส่วนของเงินเดือนและสวัสดิการ โดยสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภาเผยแพร่หนังสือคู่มือชื่อ “สิทธิประโยชน์ของสมาชิกวุฒิสภาและกรรมาธิการ” ฉบับที่ตีพิมพ์เดือนเมษายน 2562 โดยสมาชิกวุฒิสภาได้รับเงินประจำตำแหน่ง เดือนละ 71,230 บาท และได้รับเงินเพิ่ม เดือนละ 42,330 บาท รวมเป็นเดือนละ 113,560 บาท ซึ่งเป็นค่าตอบแทนจำนวนเท่ากับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ที่มาจากการเลือกตั้ง ข้อมูลดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐบาลราชการและศิลปินแห่งชาติที่ต่างมีผลประโยชน์ต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน

สรุปและอภิปรายผล

การประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง “ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์กับอุดมการณ์ของรัฐไทย” คงสามารถกล่าวได้ว่า “การสร้างศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์” มีความสัมพันธ์กับอิทธิพลของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัย โดยหากเป็นรัฐบาลที่เป็นพลังนอกระบบราชการ ตำแหน่งศิลปินแห่งชาติก็จะเต็มไปด้วยผู้คนที่มีความคิดทางการเมืองที่แตกต่างหลากหลาย ในขณะที่เดียวกันหากรัฐไทยถูกปกครองด้วยอิทธิพลของรัฐบาลราชการอย่างเต็มกำลัง (Bureaucratic Polity) จะแสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างศิลปินแห่งชาติในแนวทางอนุรักษนิยม (Conservative) และร่วมกันเผยแพร่อุดมการณ์กระแสหลักของรัฐและมีการควบคุมพลังทางแนวคิดอื่น ๆ ที่มาปะทะ โดยจากกฎหมาย พ.ร.บ. วัฒนธรรมแห่งชาติ และกฎกระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติว่าด้วยเรื่องการแต่งตั้งศิลปินแห่งชาติชี้ว่า อำนาจในการแต่งตั้งขึ้นอยู่กับคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยกรรมการที่มาจากภาครัฐ 15 คน ทั้งยังประกอบด้วยประธานที่เป็นนายกรัฐมนตรีและปลัดกระทรวงจากทุกกระทรวง นอกจากนี้ยังมีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอีก 9 คน ซึ่งทั้ง 9 คนนี้ได้รับแต่งตั้งหรือถอดถอนจากนายกฯ จึงไม่ใช่บุคคลอิสระจากรัฐและฝ่ายราชการแต่อย่างใด ดังนั้นการแต่งตั้งศิลปินแห่งชาติจึงถูกกำหนดจากอำนาจของภาครัฐ โดยอุดมการณ์ของรัฐเป็นแบบใด ก็จะสะท้อนออกมาผ่านการเลือกศิลปินแห่งชาติเพื่อเข้าสู่อำนาจเป็นหนึ่งในกลุ่มเชิงวัฒนธรรมของรัฐบาลนั่นเอง

ภายใต้แนวคิดสถาบันนิยมใหม่ (New institutionalism) ด้วยแนวการตัดสินใจเลือกอย่างเป็นเหตุผล (Rational choice institutionalism) ซึ่งจุดเริ่มต้นในการวิเคราะห์อยู่ในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โดยในปี 2528 ถือเป็นการก่อรูปขึ้นของสถานะความเป็น “ศิลปินแห่งชาติ” ซึ่งรัฐให้ความหมายโดยรวมว่า “ทรัพยากรบุคคลสำคัญทางด้านศิลปะ ที่ได้สืบสานงานศิลปะของชาติจากอดีตถึงปัจจุบันและดำรงสืบไปในอนาคต” แต่เมื่อศิลปิน (Actor) อยู่ภายใต้รูปแบบการปกครองซึ่งข้าราชการมี

* ดูเพิ่มใน <https://ilaw.or.th/node/6139> “ส.ว. ชุดพิเศษทำงานครบ 3 ปี ได้เงินไปกว่า 2,000 ล้าน ผ่านกฎหมายแล้ว 35 ฉบับ”

จาคูรงค์ สุทาวัน

อำนาจนำทางการเมืองและคำว่าชาติได้ถูกมัดรวมอยู่ในพื้นที่ทางอุดมการณ์ของรัฐราชการเช่นกัน สถานะดังกล่าวจึงมีอาจปฏิเสธได้ถึงอิทธิพลแห่งรัฐที่เป็นสถาบันทางการเมือง (Institutional) มีส่วนในการใช้กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับที่มี เพื่อให้ศิลปินแห่งชาตินั้นสร้างงานหรือแสดงออกทางการเมืองโดยมีกรอบที่ถูกกำหนดจากอุดมการณ์ของรัฐราชการไว้คอยควบคุม ดังนั้นเสรีภาพของศิลปินแห่งชาติจึงกลายเป็นเงื่อนไขในข้อตกลงที่มาจากความสมัครใจของตัวแสดงทางการเมือง เนื่องจากทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายศิลปินเห็นประโยชน์จากการสร้างความร่วมมือต่อกันหรือแลกเปลี่ยนกัน (gains for cooperation or exchange) โดยในประเด็นนี้ จุดร่วมคือการประกอบสร้างอุดมการณ์แห่งรัฐเพื่อสนับสนุนการบริหารงานแบบรัฐราชการ โดยที่ศิลปินต่างได้รับความสัมพันธ์และความพึงพอใจในตำแหน่งหน้าที่ทางการเมือง (office preference) เช่น เงินเดือน อิทธิพล สิทธิพิเศษต่าง ๆ

ดังนั้นจุดเริ่มต้นในการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างอุดมการณ์ของรัฐและศิลปิน จึงจำเป็นจะต้องใช้ปัจเจกบุคคล (Individual) ที่มีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกับรัฐนั้นคือ “ศิลปินที่มีแนวคิดในทางอนุรักษ์นิยม” (Conservative) ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นต้นแบบและทำหน้าที่เผยแพร่แนวคิดของรัฐ และเมื่อใดก็ตามที่อำนาจของรัฐราชการถูกสั่นคลอนจากองคาพยพจากภาคส่วนอื่น ๆ ที่อยู่นอกระบบ (Out Bureaucratic Polity) เมื่อนั้นอุดมการณ์ของรัฐจะถูกเบิกกว้างและเปิดรับศิลปินในแนวทางอื่น ๆ เข้าสู่ตำแหน่งได้เช่นกัน ซึ่งแตกต่างจากในยุครัฐราชการในพลเอกเปรม ที่ไม่มีศิลปินที่มีแนวคิดในทางก้าวหน้า (Progressive) เข้าสู่ตำแหน่งได้เลย

ในประเด็นดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับข้อเสนอหลักทางทฤษฎีของแนวคิดสถาบันนิยมใหม่ (New institutionalism) ก็คือ “พฤติกรรมต่าง ๆ ของปัจเจกบุคคลที่เกิดขึ้นมักจะได้รับอิทธิพลจากข้อกำหนดของสถาบันทางการเมืองที่มีโครงสร้าง (Structured Institution) (Lowndes, 2002, p. 94) ซึ่งในที่นี้คือ “รัฐราชการ” นั้นเอง ในขณะเดียวกันการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างอุดมการณ์ของรัฐกับศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์นั้น ได้มีการวิเคราะห์ถึงอิทธิพลจากสถาบันทางการเมืองที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Institution) ตามแนวคิดของ Mancur Olsen เช่นกัน โดยการกระทำรวมหมู่ของกลุ่มตัวแสดงทางการเมือง (Mancur Olsen, 1965) คือ “กลุ่มศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์” จะเห็นได้ว่า “กลุ่มผู้ได้รับเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์” ในจำนวนไม่น้อยที่มีแนวโน้มในการเลือกที่จะไม่แสดงออกทางการเมืองมากนัก เพราะมองว่าการแสดงออกทางการเมืองมีต้นทุนและอาจถูกต่อต้านจากกลุ่มประชาชนผู้เห็นต่างได้ จึงมักแสดงออกถึง “การเป็นคนกลาง” ซึ่งตาม

อย่างไรก็ตาม มีศิลปินผู้ปฏิเสธข้อตกลงของรัฐเช่นกัน โดยนายสุจิตต์ วงษ์เทศ ซึ่งได้รับเชิดชูเกียรติแล้วอย่างเป็นทางการและมีชื่อในเอกสารว่าเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. 2545 ทว่ามีการปฏิเสธการรับตำแหน่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “คำตอบแทน” รายเดือน รวมถึงสวัสดิการจากรัฐ ด้วยเหตุผลที่ว่าตน “มือไม่ถึงขั้น” และไม่ต้องการรับเงินจากภาษีจากประชาชน ซึ่งเห็นว่ารัฐควรนำไปใช้ในกรณีอื่น ๆ ที่สำคัญกว่า

แนวคิดของ Olsen เรียกว่า (free rider) ดังนั้นผู้ที่แสดงออกทางการเมืองอย่างโจ่งแจ้ง จึงมีทั้งผู้ที่ได้รับทั้งคุณและโทษดังกล่าววิเคราะห์ในกรณีต่อไปนี้

ตั้งแต่ปี 2528 เป็นต้นมา การเสนอชื่อถอดถอนศิลปินแห่งชาติมีอยู่ 2 กรณีด้วยกัน กรณีแรกคือ “นายธัญญา สังขพันธานนท์ ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ปี 2559” หลังจากเขียนกลอนที่มีถ้อยคำในเชิงเหยียดหยามสตรีเพศในสื่อสังคมออนไลน์ (Truthforyou, 2564) หลังจากนั้นนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรอดีตนายกรัฐมนตรี หลบหนีไปยังต่างประเทศ แต่กรณีดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้ช่วงระยะเวลาที่อุดมการณ์ของรัฐดำเนินไปด้วยอิทธิพลของรัฐราชการ การเสนอถอดถอนจึงไม่มีน้ำหนักเพียงพอ และในกรณีล่าสุดที่นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ปี 2554 ซึ่งมีผู้เสนอว่า “เป็นการถอดถอนตำแหน่งที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติใช้อำนาจตีความกฎหมายและบัญญัติคำว่าประพจน์ “เสื่อมเสีย” ขึ้นมาเอง โดยกฎกระทรวงฯ ไม่ได้บัญญัติลักษณะของการเสื่อมเสียไว้ คณะกรรมการฯ จึงไม่มีอำนาจบัญญัติลักษณะของการเสื่อมเสียขึ้นมาเองตามอำเภอใจ หรือตามทัศนคติทางการเมืองของตน” (ชานาญจันทร์เรือง, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของชัชฎา กำลังแพทย์ ที่เสนอว่า ลักษณะของรัฐราชการ คสช. ได้มีการตั้งกลไกคณะกรรมการใหม่ ๆ ที่เป็นการร่วมมือที่มุ่งรักษาผลประโยชน์ของตนด้วยการประสานพลังกับกลุ่มชนชั้นอื่น ๆ ทางสังคม ซึ่งนอกจากจะเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพการแสดงออกของประชาชนแล้ว ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่เป็นประเด็นขัดแย้งกับ คสช. ล้วนถูกทำให้เงียบด้วยมาตรการต่าง ๆ ทั้งการออกกฎหมาย และการปราบปรามผู้เห็นต่างอย่างเข้มงวด (ชัชฎา กำลังแพทย์, 2561)

งานศึกษาเรื่อง “การประกอบสร้างศิลปินแห่งชาติ”: บทสะท้อนว่าด้วยการแสดงออกทางการเมืองของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ภายใต้ระบอบรัฐราชการไทย ได้แสดงให้เห็นว่า “การประกาศยกย่องเชิดชูศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ได้เป็นหนึ่งในกระบวนการประกอบสร้างอุดมการณ์ของรัฐที่ยึดติดกับแนวคิดในทางอนุรักษนิยม (Conservative) โดยมีรัฐบาลที่มีลักษณะการปกครองในรูปแบบรัฐราชการ (Bureaucratic Polity) เป็นตัวแปรสำคัญในการควบคุมพื้นที่ทางเสรีภาพและอุดมการณ์ แม้ด้วยพลวัตทางการเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง ส่งผลให้เกิดกลุ่มพลังจากภาคประชาชนที่ค่อย ๆ ทำให้อำนาจของรัฐราชการนั้นอ่อนกำลังลง และเปิดโอกาสให้ศิลปินที่มีความแตกต่างหลากหลายในทางอุดมการณ์ได้มีโอกาสเข้าสู่การ

ราชกิจจานุเบกษาเผยแพร่กฎกระทรวงกำหนดสาขา คุณสมบัติ หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกและประโยชน์ตอบแทนของศิลปินแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2563 เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับนี้ คือ โดยที่ศิลปินแห่งชาติเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่ทรงคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ผู้ซึ่งได้รับการคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ จึงต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมและมีความประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม สมควรแก้ไขเพิ่มเติมคุณสมบัติของศิลปินแห่งชาติให้เหมาะสม และกำหนดให้คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติอาจยกเลิกการยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติซึ่งมีความประพฤติเสื่อมเสีย หรือต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษรวมทั้งให้งดการจ่ายประโยชน์ตอบแทนได้ จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวง ซึ่งมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า เป็นการแก้ไขกฎกระทรวงเพื่อเหตุผลทางการเมือง เพื่อถอดถอนศิลปินแห่งชาติที่เห็นต่างทางการเมืองหรือไม่

จาคูรงค์ สุทาวัน

เป็นศิลปินแห่งชาติ ทั้งนี้การได้รับบทบาทศิลปินที่ถูกกำกับโดยอำนาจรัฐ เสรีภาพในการแสดงออกจึงกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ศิลปินต้องแลกด้วยการทำงานภายใต้อุดมการณ์รัฐราชการ ซึ่งรัฐต่างตอบแทนผลประโยชน์ในรูปของเงินเดือน และสวัสดิการ และในบางกรณีอาจฟุ้งด้วยตำแหน่งทางการเมืองควบคู่กันไป กรณีการถอดถอนศิลปินแห่งชาติ “นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี” ที่เกิดขึ้น ล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการในการรักษารูปแบบอำนาจของรัฐราชการตามที่รัฐไทยเคยประสบผลสำเร็จในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดังนั้นการจะได้มาซึ่งเสรีภาพทางการเมืองของศิลปินแห่งชาติจึงต้องดูที่เงื่อนไขในการเข้าสู่อำนาจของรัฐบาลว่า “ได้รับอำนาจมาจากประชาชนหรือมาจากอำนาจในทางอื่นใด” มิเช่นนั้น “ศิลปินแห่งชาติ” จึงเป็นได้เพียง “ศิลปินแห่งรัฐราชการ” และกลายเป็นเจ้าหน้าที่รัฐโดยสมบูรณ์ มีการแต่งตั้งได้ก็ย่อมถอดถอนได้ โดยที่ไม่เกี่ยวกับคุณงามความดีด้านศิลปะหรือคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติเช่นกัน แต่ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจหรือความจำเป็นของรัฐในการรักษาอำนาจนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ที่แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างชัดเจนเท่านั้น ยังขาดในส่วนของการศึกษาแนวคิดของศิลปินแห่งชาติในสาขาอื่น ๆ รวมถึงการแบ่งขั้วด้านอุดมการณ์ของศิลปินแห่งชาติในระดับปัจเจกบุคคล จำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมในด้านความคิดทางการเมือง (Political Thought) โดยการตีความในประเด็นนี้ หากจะมีความคิดเห็นที่แตกต่าง ผู้เขียนขอเน้นย้ำถึงความบกพร่องในความลุ่มลึก และยินดีอย่างยิ่งหากมีการนำประเด็นดังกล่าวไปศึกษาเพิ่มเติม ดังนั้น ถ้าเป็นงานที่ศึกษาแนวคิดทางการเมืองของศิลปินแห่งชาติในสาขาอื่น ๆ โดยศึกษาควบคู่กับบริบทการบริหารของรัฐบาลชุดต่าง ๆ ตั้งแต่ปี 2528 ที่เป็นการริเริ่มโครงการศิลปินแห่งชาติ จนถึงช่วงเวลาปัจจุบัน น่าจะช่วยค้นพบข้อคิดเห็น และสามารถเติมเต็มประเด็นในการวิจัยในครั้งต่อไปได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กำธร เวหน. (2540). *เสถียรภาพของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยไทย: ศึกษากรณีรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุลดา เกษบุญชู มีดี. (2550). *การเมืองไทยในยุคสฤษดิ์ - ถนอมภายใต้โครงสร้างอำนาจโลก*. กรุงเทพฯ: ธนาครแห่งประเทศไทย.
- จาคูรงค์ สุทาวัน และวีระ หวังสัจจะโชค. (2564). แนวคิดนักกฎหมายแบบอนุรักษนิยม: การตีความรัฐธรรมนูญด้วยกรอบแนวคิดปัญญาชน. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 9(1), 80-106.
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. (2550). *โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

- ชัชฎา กำลั้งแพทย์. (2561). รัฐสุลต่าน อาหรับปลบปริง การพัฒนาประชาธิปไตยในอียิปต์. *วารสาร ธรรมศาสตร์*, 37(3), 121-142.
- ชัชฎา กำลั้งแพทย์. (2562). พลวัตและการปรับตัวของรัฐบาลราชการไทย: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ รัฐบาลการ สมัยสฤษดิ์และรัฐบาลการสมัย คสช. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชาติรี ประกิตนทการ. (2563). *ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิง อุดมการณ์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชำนาญ จันทรเรือง. (2564). *รู้ทันการปลด "ศิลปินแห่งชาติ"*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึง ได้จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/960128>
- เดอะโมเมนตัม. (2563). "ผมไม่ใช่หนังรัฐบาลเผด็จการ แต่ผมใช้รัฐบาลเผด็จการเป็นหนังทำงาน ด้านศิลปวัฒนธรรม" เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://themomentum.co/interview-politics-nawaratphongphiboon/>
- เดอะอีसान เรคคอร์ด. (2564). *สุชาติ สวัสดิ์ศรี : สังคมใดไม่มีเสรีภาพ สร้างศิลปินใหญ่ไม่ได้*. วันที่ค้น ข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://theisaanrecord.co/2021/09/21/suchartsawatsri-and-the-national-artist/>
- โตมร ศุภปรีชา. (2560). *ศิลปินแห่งชาติมีไว้ทำไม*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://thematter.co/thinkers/national-artist>
- ถนอม ชากักดี. (2555). การสถาปนาพื้นที่ทางศิลปะในบริบทของชุมชนเมือง กรณีศึกษา การเปลี่ยนผ่าน จากโรงงานสู่พื้นที่ทางศิลปะ 798 กรุงเทพมหานคร สาธารณรัฐประชาชนจีน. *วารสารสถาบัน วัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 16(2), 107-120.
- ทวี สุรฤทธิกุล. (2563). *เล่าเรื่อง "กิจสังคมเก่า"*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://siamrath.co.th/n/175094>
- ทรูทฟอรัยู. (2564). *ย้อนปม "ไพฑูริย์ ธีัญญา" แต่งกลอนวิจารณ์ "ยิ่งลักษณ์" ลือสะพัด "สุชาติ" อยู่ เบื้องหลัง เคยทำล่ำชื่อถอดพันศิลปินแห่งชาติ!?*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้ จาก <https://truthforyou.co/62248/>
- ธนบรรณ อุ่ทองมาก. (2560). *รัฐบาลราชการไทยภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร มหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2564). *ศิลปินแห่งชาติราชการไทย*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2021/12/96372>
- ปิปีชี นิวส์. (2564). *สุชาติ สวัสดิ์ศรี รู้สึกแปลกแยก ย้อนแย้ง หลังถูกปลดจากศิลปินแห่งชาติ*. วันที่ค้น

จาคูรงค์ สุทาวัน

- ข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-58897685>
- ภณิพล อภิชิตสกุล. (2018). นโยบายศิลปะสาธารณะ 1% โดยรัฐบาลได้หวั่น. *Silpakorn University Journal of Fine Arts Vol, 6(1)*, 195.
- ภัทรภา โต๊ะบุรินทร์. (2561). อิสรเสรีภาพของสื่อศิลปะการแสดงในการนำเสนอประเด็นทางการเมืองหลังรัฐประหาร 2557: กรณีศึกษาพระจันทร์เสี้ยวการละครและกลุ่มละคร B-floor. *วารสารศิลป์ปริทัศน์*, 6(2), 16-25.
- ภานุพงศ์ สิทธิสาร. (2562). *ชนชั้นนำไทยกับการจัดการการศึกษาไทย: หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับโครงการด้านการศึกษา พ.ศ. 2490 - 2512*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- มติคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในคราวประชุมครั้งที่ 4/2564 เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2564.
- มติชนออนไลน์. (2560). *กลอนคดีหุ*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/book/news_644348/attachment/%E0%B8%81%E0%B8%A5%E0%B8%AD%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%94%E0%B8%B5%E0%B8%AB%E0%B8%B9
- เมธีพัชญ์ จวงโรทัย. (2551). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง ทิศทางประชาธิปไตยในประเทศไทย: วิเคราะห์กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2548). *การเมืองการปกครองของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วีระ หวังสัจจะโชค. (2556). *การจัดสถาบันของนโยบายจำนำข้าว*. วิทยานิพนธ์ในรัฐศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เวย์ แมกกาซีน. (2564). *ทัศนะวิพากษ์ในยุคสมัยที่เสรีภาพของศิลปินไทยถูกกดต่ำ*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://waymagazine.org/way-conversation-freedom-of-thai-artists/>
- ศุภชัย อารีรุ่งเรือง. (2564). เสียงตะโกนร้องในงานศิลปะกับการเมืองที่ถูกควบคุม. *วารสารศิลปกรรมสาร*, 14(2), 95-111.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2562). *นักวิชาการกับการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย “ประชาธิปไตย” ในภาวะวิกฤตทางการเมือง พ.ศ. 2548-2557*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สารคดีไลท์. (2564). *อ่านทรมยันตี จากวรรณกรรมพาดฝัน สู่ความทรงจำในบันทึก 6 ตุลา*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.sarakadeelite.com/faces/>

thommayanti-thai-writer/

สุรพศ ทวีศักดิ์. (2561). *รัฐกับศาสนา: ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

สุรพศ ทวีศักดิ์. (2562). *มนุษย์กับเสรีภาพ มุมมองทางปรัชญา คานท์ มิลล์ ฟอร์ด*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2561). *โลกที่ เสกสรรค์ เห็น คือโลกที่ฝ่ายอนุรักษ์นิยม-ก้าวหน้า ไม่เคยคิด*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-43341487>

โสภา ชนะมุล. (2550). *“ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า*. กรุงเทพฯ: มติชน.

อดิพันธ์ พรหมพันธ์ใจ. (2558). *การเมืองไทยในสมัยพลเอกเปรม ตินสุลานนท์: การบริหารจัดการทางการเมือง (2523 - 2531)*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

อนงค์ รุ่งแจ้ง. (2554). *พลังผีมือในสี่แผ่นดิน*. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 28(3), 107-124.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2536). *มือบมือถือ: ชนชั้นกลางและนักธุรกิจกับพัฒนาการประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: มติชน.

เอ็มจีอาร์ ออนไลน์. (2551). *เพลงยาวถึงรัฐบาลจากการเลือกตั้ง โดย ไพวรินทร์ ขาวงาม*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/politics/detail/9510000074059>

ภาษาอังกฤษ

Lowndes, V. (2002). Institutionalism. In Marsh, D. and Stoker, G. (Eds). *Theory and Methods in Political Science*. Hound mills: Palgrave.

Olsen, M. (1965). *The Logic of Collective Action*. Massachusetts: Harvard University Press.

Riggs, F. W. (1964). *Administration in Developing Countries: The Theory of Prismatic Society*. Boston, Massachusetts: Houghton Mifflin.

Rivard, L. (2014). *America's Hidden History: The Eugenics Movement*. Retrieved December 2, 2020, from <https://www.nature.com/scitable/forums/genetics-generation/america-s-hidden-history-the-eugenics-movement-123919444/>

Takacs, D. (2003). *How does your positionality bias your epistemology?. The Nea Higher Education Journal, Summer, 27-38.*